

УДК 372.854 : 504.064

DOI: 10.15587/2519-4984.2018.127290

МІСЦЕ СПЕЦКУРСУ «АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЕКОЛОГІЇ» У ФОРМУВАННІ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

© О. С. Заблоцька, Н. О. Горбунова

У дослідженні обґрунтовано можливості використання змісту спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» для формування системи фахових компетентностей майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр». Розроблено програму спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології». Визначено групи організаційних, дослідницьких, технічних, прогностичних і контролюючих фахових компетентностей майбутніх екологів, які формуватимуться при вивченні розробленого спецкурсу

Ключові слова: спецкурс, аналітичні дослідження, майбутні екологи, освітній ступінь «магістр», фахові компетентності

1. Вступ

Необхідність розв'язання екологічних проблем суспільства потребує удосконалення підходів до розробки змісту освіти майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр», у межах якого формуватимуться їхні фахові компетентності. Насамперед, це стосується здатності цих фахівців в умовах лабораторії здійснювати хіміко-аналітичні дослідження атмосферного повітря, ґрунтів, природних і стічних вод. Безумовно, що зазначена здатність студентів ґрунтується на їхніх глибоких хімічних знаннях й досконалих практичних уміннях і навичках.

2. Аналіз останніх досліджень

Зміст хімічної складової підготовки майбутніх екологів є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців [1, 2]. Провідне місце посідають роботи з вивчення значущості окремих хімічних дисциплін для формування здатності цих фахівців проводити аналіз об'єктів довкілля [3, 4]. Науковцями розроблено перелік фахових (предметних) компетентностей майбутніх екологів [5, 6]; визначено сутність хімічної компетентності цих фахівців [7] та концептуальні засади її формування у студентів [8]; досліджено можливості змісту хімічних дисциплін для формування в майбутніх екологів експериментальних умінь та навичок із хімії [9, 10]. Обґрунтування значущості хімічних спецкурсів варіативної частини навчального плану підготовки студентів спеціальності «Екологія» освітнього ступеня «магістр» для формування їхніх компетентностей залишається поза увагою дослідників.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є обґрунтування можливостей змісту спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» для формування системи фахових компетентностей майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр».

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- розробити програму спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології»;
- визначити систему фахових компетентностей майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр», які формуватимуться в цьому спецкурсі.

4. Розробка програми спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» та визначення груп фахових компетентностей майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр», які формуватимуться в ньому

Протягом останніх років спостерігається стійка тенденція до зменшення частки аудиторних годин, відведених на вивчення студентами-екологами єдиної нормативної хімічної дисципліни «Хімія з основами біогеохімії» навчального плану підготовки майбутніх екологів. У 2017–2018 навчальному році на вивчення цієї дисципліни було відведено 150 годин, із яких 20 годин – лекції і 36 годин – лабораторні заняття. Цілком зрозуміло, що за 56 аудиторних годин у студентів не можуть сформуватися необхідні для проведення хіміко-аналітичних досліджень об'єктів довкілля експериментальні вміння та навички. Ця проблема вирішується у закладах вищої освіти України шляхом уведення у варіативну частину навчальних планів підготовки майбутніх екологів ряду хімічних дисциплін і спецкурсів. Наприклад, у Вінницькому національному технічному університеті студенти-екологи окрім нормативного курсу «Хімія з основами біогеохімії» вивчають дисципліни «Аналітична хімія навколишнього середовища», «Фізико-хімічні методи аналізу довкілля», «Органічна хімія в технологічних процесах» [7]. Студенти-екологи національного університету біоресурсів і природокористування оволодівають хімічними знаннями, практичними вміннями та навичками в додаткових хімічних дисциплінах – біонеорганічній, аналітичній, органічній, екологічній хімії та біогеохімії [11].

У Житомирському національному агроєкологічному університеті у варіативну частину навчальних планів підготовки майбутніх екологів уведено спецкурси хімічного спрямування: «Геохімія довкілля», «Хімія добрив і пестицидів», «Екологічна хімія» та «Аналітичні дослідження в екології» [9]. Останній спецкурс вивчається студентами спеціальності «Екологія» освітнього ступеня «магістр» протягом 120 годин, із яких на лекції відведено 10 годин, а на лабораторні заняття – 14 годин.

Метою вивчення спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» є формування групи фахових компетентностей студентів, які забезпечують їхню

здатність здійснювати якісне і кількісне визначення складу об'єктів довкілля.

Розроблена в контексті розв'язання першого завдання нашого дослідження програма спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» спрямовує студентів-екологів на засвоєння навчального матеріалу з таких тем:

Тема 1. Організація роботи хіміко-аналітичної лабораторії (аналітичні дослідження як основа екологічного контролю; документація хіміко-аналітичної лабораторії; техніка безпеки в хіміко-аналітичній лабораторії).

Тема 2. Лабораторний посуд і обладнання (класифікація, призначення і використання лабораторного посуду й обладнання).

Тема 3. Хімічні реактиви (вираження складу, приготування, класифікація, зберігання та використання).

Тема 4. Методи аналізу в екологічних дослідженнях (класифікація, загальна характеристика хімічних, фізичних і фізико-хімічних методів дослідження; гравіметричний, титриметричний, оптичні та електрохімічні методи аналізу; кондуктометрія, потенціометрія, хроматографія; використання методів аналізу в екологічних дослідженнях).

Тема 5. Загальна схема аналітичних досліджень (етапи проведення аналітичних визначень; розкладання, розведення, концентрування і розділення речовин; випарювання, виморожування, екстракція, сорбція, осадження, спів осадження та ін.).

Зміст цих тем розкривається протягом п'яти лекцій. За програмою спецкурсу передбачено такі лабораторні заняття:

1. *Організація роботи хіміко-аналітичної лабораторії (4 години).*

2. *Приготування хімічних реактивів різними способами (2 години).*

3. *Використання методів розділення і концентрування при аналізі складу об'єктів довкілля (4 години).*

4. *Аналіз природних і стічних вод титриметричним методом (4 години).*

5. *Дослідження складу ґрунту і води електрохімічними методами (4 години).*

Розв'язання другого завдання нашого дослідження передбачало визначення системи фахових компетентностей екологів-магістрів, які формуються в розробленому спецкурсі. Згідно з сучасними науковими поглядами фахові (предметно-специфічні) компетентності майбутніх екологів належать до групи спеціальних компетентностей (Subject specific competences), які «безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікацію випускника» [12]. Науковці вирізняють такі групи фахових компетентностей студентів спеціальності «Екологія» освітнього ступеня «магістр»: організаційні, дослідницькі, технічні, прогностичні, контролюючі, проектувальні та управлінські [6]. У спецкурсі «Аналітичні дослідження в екології» передбачене формування перших п'яти компетентностей студентів.

5. Результати дослідження

Група організаційних фахових компетентностей майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр» формується у темі 1. «Організація роботи хіміко-аналітичної лабораторії». Зокрема протягом перших лекційного і лабораторного занять формуються здатності студентів: облаштовувати робочі місця у хіміко-аналітичній лабораторії необхідними приладами, посудом, реактивами; використовувати набуті знання для організації безпечної роботи у хіміко-аналітичній лабораторії; вести документацію хіміко-аналітичної лабораторії; зберігати реактиви відповідно до їх належності до певних груп.

Група дослідницьких фахових компетентностей майбутніх екологів формується за змістом 2–4 лабораторних занять спецкурсу. До цієї групи належать такі здатності студентів: використовувати аналітичні прилади, лабораторний посуд, обладнання і реактиви для проведення екологічних досліджень; виконувати типові операції пробопідготовки; застосовувати різні методи дослідження для здійснення екологічного моніторингу стану довкілля; розраховувати концентрації та готувати розчини із заданою концентрацією; використовувати набуті теоретичні знання для вибору оптимальних методів аналізу; самостійно планувати і проводити аналітичні дослідження якісного і кількісного складу об'єктів довкілля; проводити розрахунки, статистичну і графічну обробку результатів досліджень; правильно інтерпретувати отримані дані про шкідливий вплив хімічних речовин на довкілля.

Перша дослідницька компетентність студентів формується на основі їхньої *технічної компетентності* – здатності працювати з різноманітними приладами та технічним обладнанням лабораторії (фотоелектроколориметром, рН-метром, хроматографом, електронними вагами тощо).

Під час проведення лабораторних занять зі спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» також формуються *прогностичні фахові компетентності* майбутніх екологів-магістрів – їхні здатності обґрунтовувати заходи, котрі призведуть до усунення або зменшення негативної дії хімічних сполук на довкілля.

Контролюючі фахові компетентності студентів – здатності здійснювати екологічне обстеження наслідків діяльності підприємств на відповідність вимогам чинного екологічного законодавства формуються на лабораторних заняттях 4 і 5. Це відбувається у процесі порівняння студентами результатів дослідження хімічного складу об'єктів довкілля з відповідними гранично допустимими концентраціями в них хімічних сполук (їх ГДК).

6. Висновки

1. Розроблено програму спецкурсу «Аналітичні дослідження в екології» варіативної частини навчального плану підготовки майбутніх екологів освітнього ступеня «магістр».

2. Визначено систему фахових компетентностей студентів, які формуватимуться в цьому спецкурсі.

Література

1. Alegria H. A., Nei L. Chemistry in college-level Environmental science curricula // European Scientific Journal. 2014. Vol. 10, Issue 22. P. 89–94.
2. Кофанова О. В. Досвід європейської вищої технічної школи щодо хімічної підготовки майбутніх фахівців-екологів // Енергетика: економіка, технології, екологія. 2011. № 1. С. 89–97.
3. The Role of Ecological Chemistry in Pollution Research and Sustainable Development: Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop // Environmental Security / ed. by Bahadır, A. M., Duca, Gh. Heidelberg: Springer Science, Series C, 2009. 308 p.
4. Duca Gh. Ecological and environmental chemistry // Chemistry journal of Moldova. General, Industrial and Ecological Chemistry. 2017. Vol. 12, Issue 1. P. 9–19. doi: 10.19261/cjm.2017.427
5. Білецька Г. А. Загальнонаукові компетенції у структурі професійної компетентності фахівця-еколога // Наука і освіта. 2014. № 1. С. 70–75.
6. Петрук В. Г., Бондарчук О. В., Петрук Р. В. Модернізація професійних компетенцій з хімії для майбутніх фахівців-екологів та сталою розвитку // Нова педагогічна думка. Рівне, 2011. Спецвипуск. С. 110–111.
7. Seminar on «Chemistry Studies in the European Higher Education Area». Dresden, 2004. URL: <http://www.ehea.info/cid102115/chemistry-studies-2004.html> (Last accessed: 13.02.2018)
8. Заблоцька О. С. Формування предметних компетенцій з хімії у студентів екологічних спеціальностей: монографія. Житомир: ЖНАЕУ, 2011. 428 с.
9. Заблоцька О. С., Горбунова Н. О., Хандрика Н. П. Створення хіміко-аналітичної лабораторії кафедри хімії ЖНАЕУ та перспективи її використання для формування професійної компетентності майбутніх фахівців-екологів: наук.-теорет. зб. // Наукові читання – 2015. Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 53–58.
10. Заблоцька О. С. Методика формування предметних компетенцій з хімії в процесі викладання теми «Основи хімічного аналізу» // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. 2012. № 61. С. 41–44.
11. Практична підготовка екологів при вивченні хімічних дисциплін: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / Жук Т. А. та ін. // Проблеми сучасної екологічної освіти. Київ, 2014. С. 98–99.
12. Національний освітній глосарій / Захарченко В. М. та ін.; ред. Кремень В. Г. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.

Дата надходження рукопису 15.02.2018

Заблоцька Ольга Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра «Лабораторна діагностика», Комунальний вищий навчальний заклад «Житомирський медичний інститут», вул. Велика Бердичівська, 46/15, м. Житомир, Україна, 10002
E-mail: olgazabl55@gmail.com

Горбунова Надія Олександрівна, кандидат хімічних наук, старший викладач, кафедра хімії, Житомирський національний агроекологічний університет, вул. Старий бульвар, 7, м. Житомир, Україна, 10008
E-mail: nadezhgor@ukr.net